

dr hab. Katarzyna Więckowska, prof. UMK
Instytut Literaturoznawstwa
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

6 lipca 2026

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kingi Matuszko pt. „Kreacje tożsamości w polskich przekładach najnowszych anglosaskich retellingów young oraz new adult”

Rozprawa doktorska pani mgr Kingi Matuszko, napisana pod opieką dr. hab. Arkadiusza Lubonia, prof. UR poświęcona jest ciekawemu i coraz popularniejszemu zjawisku reinterpretacji klasycznych opowieści skierowanych do młodych czytelników i czytelniczek. Wybrane retellingi baśni i utworów z kanonu zachodnioeuropejskiego analizowane są w pracy pod kątem obecności wątków i postaw postfeministycznych oraz treści charakterystycznych dla czwartej fali feminizmu; omawiane są także modele męskości, elementy queerowe oraz elementy związane z pochodzeniem etnicznym. Badaczkę interesują kwestie tożsamościowe: modele tożsamości kontestowane i proponowane w omawianych tekstach. U podstaw rozprawy leży przekonanie o sprawczości literatury, czyli założenie, że teksty literackie kształtują i zmieniają systemy wartości oraz wzorce zachowania, a także mają realny wpływ na relacje międzyludzkie. Jednocześnie mgr Matuszko traktuje tekst literacki nie tyle jako zapis ponadczasowych i transnarodowych wartości, ile jako opowieść silnie zakorzenioną w historycznych, społecznych i kulturowych kontekstach, które zarówno odzwierciedla, jak i kształtuje. Rozprawa przekonująco udowadnia słuszność tego założenia, dokumentując transformacje, jakim ulega kanon literatury w odpowiedzi na zmieniające się materialne usytuowanie osób czytających. W tym kontekście szczególnie ważne jest, że osoby, do których omawiane teksty są skierowane, to młodzi dorośli, znajdujący się w kluczowym momencie rozwoju i kształtowania tożsamości.

Pisząc o reinterpretacjach kanonu, Pani Matuszko dołącza do dyskusji o tym, czym jest kanon, w jaki sposób jest tworzony oraz jakie miejsce zajmuje w produkcji kultury. Kwestia kanonu łączy się z kolei z problematyką dotyczącą kultury popularnej i relacji z tzw. kulturą wysoką czy też, jak pisał Matthew Arnold, z najlepszym, co zostało pomyślane i stworzone. Mgr Matuszko porusza te ważne zagadnienia w pierwszym rozdziale pracy, opisując kanon jako konstrukt kulturowy, którego definicja jest polityczna i kontekstualna (s. 17) i umieszczając swój wywód w perspektywie postmodernizmu. Podejście krytyczne przyjęte w pracy wydaje się mieć wiele wspólnego z brytyjskim materializmem kulturowym i nowym historyzmem, które podkreślają konstytutywną rolę tekstów literackich i, za Raymondem Williamsem, szeroko definiują kulturę jako zapis pewnego sposobu życia oraz, za Michelelem Foucaultem, wskazują na nierozzerwalne i często ukryte związki między wiedzą, władzą a produkcją tożsamości. Rozprawa mgr Matuszko, poświęcona reinterpretacjom, redefinicjom i retellingom, oferuje cenny wgląd w obieg wiedzy i władzy oraz stanowi ważny komentarz na temat (re)produkcji kultury. Podkreśla także polityczny i ideologiczny wymiar kanonu oraz jego re-narracji poprzez analizę kwestii tożsamościowych z perspektywy krytyki feministycznej i studiów nad męskością.

Perspektywa badawcza i zakres analizowanego materiału są jasno określone we wprowadzeniu oraz w pierwszym rozdziale rozprawy. Chciałabym podkreślić klarowność wywodu przeprowadzonego w rozprawie oraz dbałość o szczegóły i wyjaśnienia niepozostawiające miejsca na niejasności lub niedopowiedzenia: od początku pracy czytelniczka wie, o czym i jak Autorka będzie pisać, co i z jakiej perspektywy będzie analizowane oraz jakie kryteria wyboru tekstów i narzędzi krytycznych przyjęto. Nie oznacza to jednak, że Pani Matuszko upraszcza bądź spłyca dyskutowane problemy czy teksty; wręcz przeciwnie – podkreśla złożoność omawianych kwestii, porusza kontrargumenty, przedstawia inne podejścia oraz jasno określa swoje stanowisko. Nie waha się też proponować własnych definicji i rozwiązań. Uważam, że przejrzystość i logiczność wywodu są dużymi zaletami pracy, a sposób, w jaki Autorka rozpatruje i rozwiązuje problemy badawcze, świadczy o jej dojrzałości badawczej oraz przygotowaniu do prowadzenia samodzielnych badań.

Rozprawę doktorską Pani Matuszko oceniam wysoko z kilku powodów. O przejrzystym i logicznym wywodzie pisałam powyżej; równie przejrzysta jest struktura całej pracy: rozprawa składa się z wprowadzenia, trzech rozdziałów – poświęconych opisowi podejścia teoretycznego, analizie retellingów baśni i analizie reinterpretacji dzieł

kanonicznych – oraz wniosków (zawierających opis możliwych kierunków przyszłych badań). Wysoko oceniam również umiejętność Pani Matuszko przedstawiania i wyjaśniania skomplikowanych – i nierzadko zagmatwanych – pojęć oraz modeli teoretycznych. Przykładem może być opis postfeminizmu i feminizmu trzeciej i czwartej fali, a także omówienie różnic w definiowaniu procesu „prze-pisania” baśni oraz renarracji kanonu. W obydwu przypadkach Doktorantka proponuje własne rozwiązania i definicje, tym samym jasno określając swoją pozycję. Niewątpliwą zaletą jest umiejętność omawiania i włączania złożonych koncepcji i perspektyw bez zakłócania płynności wywodu: odwołania do teoretyków i teoretyczek są dobrze udokumentowane, a jednocześnie włączone do tekstu w taki sposób, że wydają się jego integralną częścią lub logicznym wnioskiem. Pani Matuszko swobodnie porusza się wśród skomplikowanych teorii i krytyki literackiej; zachowuje dystans krytyczny oraz potrafi ocenić zalety i wady stosowanego podejścia. Wysoko oceniam także sam temat podjęty przez Doktorantkę: literatura dla młodych dorosłych, podobnie jak nowe wersje znanych utworów, często i niesłusznie traktowana jest jako mało wartościowa i pozbawiona głębszego znaczenia. Tymczasem w rozprawie udowodniono, że retellingi są ważnym źródłem wiedzy i wartości dla czytelniczek i czytelników, a dla badaczek i badaczy – doskonałym narzędziem do zrekonstruowania „struktury uczuć” epoki, którą R. Williams opisał jako dominujący w danym momencie historycznym sposób wartościowania, myślenia i przeżywania świata. Analiza retellingów pokazuje, że tej dominującej strukturze zawsze towarzyszą inne: przestarzałe sposoby myślenia i odczuwania, które odchodzą w niepamięć, takie jak patriarchat, oraz nowe, dopiero wyłaniające się wartości, relacje i modele tożsamości, jak siostrzeństwo czy tożsamości nieheteronormatywne.

Alternatywne modele tożsamości, wzorce kobiecości i męskości, postfeminizm, feminizm czwartej fali oraz pseudofeminizm to główne kwestie i problemy analizowane w rozprawie. Warto jednak zauważyć, że mgr Matuszko omawia także inne ważne aspekty tożsamości oraz uwarunkowania kulturowe i społeczne, takie jak kolor skóry, pochodzenie etniczne czy kolonializm i jego ukryte pozostałości. W tym kontekście ciekawym fragmentem pracy jest na przykład retelling *Wichrowych wzgórz* Emily Brontë w *What Souls Are Made Of* (2023) Tashy Suri, gdzie protagonistami są Brytyjczyk i Brytyjka pochodzenia indyjskiego, dzieci imigrantów z imperium (s. 137) lub opowiadanie *Królowna Śnieżka* Chainaniego, którego bohaterką jest czarna dziewczynka (s. 97). Równie interesująca jest analiza *These Violent Delights* Chloe Gong, retellingu *Romea i Julii*, którego akcja rozgrywa się w Szanghaju na

początku XX wieku. Doktorantka podkreśla rolę, jaką retellingi kanonu odgrywają w tworzeniu przestrzeni dla grup, które wcześniej były społecznie i kulturowo wykluczone lub niedostatecznie reprezentowane. Pokazuje także, że reinterpretacje baśni i kanonu podnoszą ważne dla współczesnej młodzieży kwestie, takie jak ageizm, opresyjny kanon urody, stereotypy dotyczące wyglądu, kryzys męskości, przemoc, *child grooming*, kultura gwałtu oraz homofobia. Reinterpretacje baśni i kanonu stają się w tej optyce świadectwem współczesności i problemów młodych ludzi oraz sposobem na „ożywienie” i uaktualnienie tradycyjnych narracji. Nie oznacza to, że mgr Matuszko pozytywnie ocenia wszystkie retellingi przywołane w pracy; w analizowanych tekstach dostrzega trywializację realnych problemów, pseudofeministyczne próby ukrycia nierówności, mizandrię oraz zwykłe odwrócenie ról oprawcy i ofiary. Krytyczne podejście do pozornie oczywistych narracji oraz uważność, z jaką odczytano teksty, to kolejna zaleta rozprawy. Warto też podkreślić szeroki kontekst teoretyczny analizy (o czym świadczy obszerna bibliografia); za szczególnie wartościowe uważam włączenie do dyskusji kwestii afektów, przede wszystkim gniewu, oraz przywołanie figury „psujzabawy” Sary Ahmed. Równie interesująca jest analiza figury potworzycy - jako liminalnej i zakłócającej istniejącej klasyfikacje – w retellingu powieści *Frankenstein* Mary Shelley oraz uwagi na temat gotyckości i horroru.

Pod względem technicznym rozprawa Pani Kingi Matuszko nie budzi moich zastrzeżeń. Układ pracy jest klarowny, a tekst został zredagowany bardzo starannie; podobnie zredagowano przypisy i bibliografię. Dobrym zabiegiem jest użycie przypisów dolnych, które pozwalają dookreślić pewne pojęcia lub wymienić inne prace o podobnej tematyce. W trakcie lektury zauważyłam kilka drobnych uchybień, które warto poprawić jeśli dysertacja miałaby zostać opublikowana: „*Girl power* w subtelny sposób podważa się szereg zasad wypracowanych przez feministki drugiej fali” (s. 36; zbędne „się”); „To dokładny kanonicznej Śnieżki” (s. 96); „Rozczarowanie i gniew wynikają z faktu, że Magdalena zataiła prawdę, co świadczy o tym, że uczucie do księcia miała dla niej większe znaczenie niż przyjaźń” (s. 106; „miała” zamiast „miało”); „Taki zabieg ma wyraźnie feministyczny wymiar: uwypukla charakter i siłę kobiecego działania, podkreślając, że są kobiety są zdolne do tworzenia, regeneracji i przemiany świata.” (s. 166; powtórzenie „są”); „świadomą eksplorację nieświadomości” (s. 168) – czy eksploracja nieświadomości może być świadoma? W rozprawie pojawia się zwrot „studia męskościowe”, który proponuję zastąpić powszechnie

stosowanym zwrotem „studia nad męskością” lub „studia nad męskosciami” (używa się także nazwy „studia nad mężczyznami i męskosciami”).

Wysoka ocena rozprawy nie oznacza, że zgadzam się ze wszystkimi wnioskami i opiniami zaproponowanymi przez mgr Matuszko ani że nie widzę możliwości rozszerzenia analizy. Doktorantka odnosi się do pojęcia hegemonicznej męskości, ale w pracy zabrakło dokładniejszej analizy postaci bohaterów, co jest szczególnie ważne, jeśli przyjmiemy, że modele kobiecości i męskości są relacyjne i współtworzą się. Zastanawiam się, czy nie byłoby warto szerzej omówić niektóre koncepcje użyte w pracy, jak np. performatywność, materialność ciała czy abiekt. We wprowadzeniu do rozprawy Autorka jasno określa zasady selekcji tekstów do analizy. Zgadzam się, że warto przyjrzeć się współczesnym tekstom, ale warto też pamiętać, że przepisywanie wątków baśniowych odegrało znaczącą rolę w twórczości pisarek związanych z drugą falą feminizmu i czarnym feminizmem; przykładem może być feministyczna reinterpretacja baśni przez Angelę Carter w zbiorze *Krwawa komnata* z 1979 roku. Nie tyle chodzi o włączenie tych pozycji do rozprawy, ile o odnotowanie swoistej tradycji re-narracji w literaturze feministycznej. Pewne moje wątpliwości budzą niektóre interpretacje dotyczące przyporządkowania bohaterki lub wątku do postfeminizmu, czwartej fali feminizmu albo pseudofeminizmu; szczególnie różnice między postfeminizmem a pseudofeminizmem wydają się ambiwalentne i miejscami niejasne - warto byłoby precyzyjniej je określić.

Powyższe uwagi i wątpliwości nie podważają mojej ogólnej, bardzo dobrej oceny rozprawy Pani Matuszko: rozprawa przedstawia wnikliwą i dogłębną analizę książek, które dotąd nie były omawiane, oraz stanowi autentyczny wkład w badania. Biorąc pod uwagę wysoki poziom wywodu i analizy oraz autorskie podejście i konkluzje, wnioskuję do Rady Dyscyplin Naukowych Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego o wyróżnienie rozprawy doktorskiej Pani Kingi Matuszko.

Rozprawa doktorska pani mgr Matuszko dowodzi bardzo dobrej znajomości omawianej tematyki oraz świetnej orientacji we współczesnym dyskursie krytyczno-teoretycznym. Uważam, że rozprawa jest osiągnięciem znaczącym, wnoszącym istotny wkład w badania nad literaturą dla młodych dorosłych oraz retellingiem. Biorąc pod uwagę poziom wywodu, stwierdzam z pełnym przekonaniem, że przedstawiona mi do oceny rozprawa mgr Matuszko pt. „Kreacje tożsamości w polskich przekładach najnowszych anglosaskich

retellingów young oraz new adult” spełnia z naddatkiem wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*: rozprawa przedstawia oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentuje dogłębną wiedzę teoretyczną kandydatki oraz dowodzi jej umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnioskuje tym samym o dopuszczenie pani mgr Kingi Matuszko do dalszych etapów postępowania doktorskiego.